

רק תהיה בשמחה

על מעשה מז' בעטלירס לר' נחמן מברסלב

הרב יהושע שפירא*

עיון בכתיוחה לאחד מהיפים שבסיפורי המעשיות של ר' נחמן, שהוא גם דיון בטיב 'מלכותו' הפלאית של האדם על העולם הזה, עם היותו בנו של הממלך מלכים. מתוך כך נדון במשגרים הכרוכים במלכות זו ובכמה לתיקונם, ובישועה הא-להית הגנוזה תמיד בתוככי המציאות, גם בעת המשבר עצמו.

"ומה יוכלו העולם לומר על זה, כי הלא על כל פנים הם סיפורי מעשיות נאים".
הקדמה לסיפורי מעשיות

אכן, סיפורי מעשיות נאים. בכשרון רב, בחן, בשנינות ובהומור דוקם ר' נחמן מברסלב מעשיות קסומות על עולמות רחוקים. אך במעשיות ה"נאות" הללו השכיל ר' נחמן ליצוק תוכן עמוק שלרוב מטלטל אותנו מדפוסי החשיבה הנוקשים שבהם הורגלנו. על-כן אומר ר' נחמן גם כי "העולם אומרים שסיפורי מעשיות מסוגל לשינה, ואני אמרתי שעל-ידי סיפורי מעשיות מעוררין בני-אדם משנתם"¹ – שנת השגרה וההרגל.

מן היפים והמרתקים שבסיפוריו של ר' נחמן הוא "מעשה מז' בעטלירס", עליו אמר ר' נחמן: "אילו לא ידעתי שום עניין אחר כי אם זאת המעשה, היה גם כן חידוש גדול מאוד"².

* המאמר מלוקט ממדור 'סיפורי מעשיות' מתוך העלון 'מעין גנים' לשיבות תיכונות, שיצא לאור על-ידי הישיבה. שכתוב ועריכה: צביקי הירש.

1. חיי מוהר"ן כה
2. שיח שרפי קודש

אספור לכם איך היו שמחים.

מעשה. פעם אחת היה מלך, והיה לו בן יחיד ורצה המלך למסור המלוכה לבנו בחייו ועשה משתה גדול (שקורין באל) ובנדאי בכל פעם שהמלך עושה באל הוא שמחה גדולה מאד, בפרט עתה, שמשר המלוכה לבנו בחייו, בנדאי היה שמחה גדולה מאד והיו שם כל השרי מלוכה, וכל הדכסים והשרים, והיו שמחים מאד על המשתה וגם המדינה היו נהנים מזה שמוסר המלוכה לבנו בחייו, פי הוא פבוד גדול למלך והיה שם שמחה גדולה מאד והיה שם כל מיני שמחה: קאפעלייש וקאמעדייש [מקהלות והצגות] וכיוצא מזה, כל מיני שמחה, הכל היה שם על המשתה וכשנעשו שמחים מאד עמד המלך ואמר לבנו: היות שאני חוזה בפוכבים, ואני רואה שאתה עתיד לירד מן המלוכה, בכך תראה שלא יהיה לך עצבות פשתרד מן המלוכה רק תהיה בשמחה וכשתהיה בשמחה, גם אני אהיה בשמחה. גם כשיהיה לך עצבות, אף-על-פי-כן אני אהיה בשמחה על שאין אתה מלך פי אינך ראוי למלוכה, מאחר שאינך יכול להחזיק עצמך בשמחה כשאתה יורד מן המלוכה אבל כשתהיה בשמחה, אזי אהיה בשמחה יתרה מאד.

תחילתו של "מעשה מז' בעטלירס"

סיפורי המעשיות של ר' נחמן הן כור מחצב בלתי גדלה לעושר רעיונות וביאורים אינסופי. לכן, בטרם נדון בפרטי המעשה חשוב להדגיש כי בדוננו במעשייה שלעיל איננו מבקשים דווקא לתאר בנאמנות "למה התכוון המחבר", כי אם לרכב על כנפי הדמיון והרחבת הדעת בדליית רעיונות עומק הרקומים בסיפור³.

מלך – זה מלך מלכי המלכים, הקב"ה. והיה לו בן יחיד – הוא האדם, יציר כפיו בצלמו כדמותו – "ה' אמר אלי בני אתה"⁴. במבט כולל ורחב יותר מתגלמת בכך זה האנושות כולה.

3. עיין בהקדמתו של מרן הרב לעין-איה בדבר ההבדל בין ביאור ופירוש.

4. תהלים ב ז

ורצה המלך למסור המלוכה לבנו בחייו – ורצונו זה של המלך מחולל את המעשה כולו. חפצו של המלך חורג מדרכי המלוכה הרגילות. דרכם של מלכים שבעת שהם מסתלקים מן העולם יורשים בניהם את כסאם, אך דווקא המלך שאין קצבה לשנותיו ואין קץ לאורך ימיו, דווקא הוא מבקש להמליך את בנו תחתיו בחיי חיותו. מה טעם יש בדבר? ויותר מזה – איך ייתכן הדבר כלל? כיצד ישמשו שני מלכים בכתר אחד, כיצד ימלוך הבן בשעה שאביו המלך לציודו?

כדי להבין את טעם מסירת המלוכה לבן עלינו להבין תחילה את תוכנה ומשמעותה. מסירת המלוכה ביד האדם היא נתינתו עליון על ממלכת הטבע – "מה אנוש כי תזכרונו וכן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מא־להים וכבוד והדר תעטרהו. תמשילהו במעשה ידיך כל שתה תחת רגליו. צִנָּה ואלפים כלם, וגם בהמות שדי"⁵ – ומתוך מעמדו זה הוא גם אחראי על הנהגת העולם וסדריו. זוהי נתינת כוח הבחירה ביד האדם לעשות כרצונו בכל מה שתחת השמש – "ראה נתתיך היום על הגויים ועל הממלכות, לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס, לבנות ולנטוע"⁶, הטבע מסור ביד האדם הרודה בו וכובש אותו.

את כל הממלכה האדירה הזאת – "הארץ – נתן לבני אדם". מדוע חפץ המלך למסור את המלוכה בחייו? כיוון שבמלכות בה המלך הוא הכל והכל הוא המלך, אין חרץ לו ואין זולתו, בטרם היה אדם על הארץ ואחרי חיותו – בממלכה שכזו מלכות "נוספת" רק תעמיק ויתן תוקף למלכות ה', ומלכות שמים תתגדל על-ידי מלכות בשר ודם. מלך "ליברל" המאפשר לנתיניו חופש ומרחב מחיה גדולים, הוא מלך ששלטונו שלטון בעל איכות פנימית גבוהה, מלך שאינו זקוק ליד קשה וכפייה חיצונית כדי להשליט את רצונו. מלך כזה, ממלכתו נאמנת לו וחפצה לעשות רצונו מתוכיותה, ודווקא מתוך החופש שבידה. על-כן גם יש מקום לנחת רוח על שהוא אומר ונעשה רצונו, מפני שהדבר איננו מובן מאליו. רצונו של המלך נעשה על-ידי נתיניו על-אף האפשרות לפעול כנגדו. במלכות שכזו נמצא המלך גם במקומות בהם איננו נוכח בגלוי.

כל זה נכון ב"קל וחומר" למלכות בה יכול המלך, לא רק לאפשר חופש לנתיניו, אלא אף למסור את המלוכה בעצמה לאחד הנתינים. אז הופך המלך להיות מעין נשיא – סמכות על, החופפת ומקיפה על מלכות הבן ומעניקה לה את סמכותה המחודשת בכל רגע – מלך מלכי המלכים. מלכות ה' הנותן בידינו חופש בחירה כרצונו מתגדלת ומפוארת בכך, ומצידינו מורגש חופש הבחירה כנקודת מלכות א־להית שחיה בתוכנו ומחיה אותנו.

5. תהלים ח ה-

6. ירמיהו א י'

שני מלכים, כתר אחד

כעת, עם מסירת המלוכה, מתקיימות זו בצד זו שתי מלכויות – מלכות האב ומלכות הבן. מערכת היחסים ביניהן היא מורכבת וכמעט חמקמקה ובלתי נתפסת, וכפי שכבר הזכרנו – נדמה שיש כאן שני מלכים המשמשים בכתר אחד.

לבן עצמאות משלו כמלך ושליט. הרי זוהי כל משמעות מלכותו – היותו בעל חופש ובחירה שאיננה תלויה בדבר זולתו. אך יחד עם זאת, הלא מלכותו על מעשה בראשית לא ניתנה לו משל עצמו, כי אם מידו של המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה חד פעמי חולף – כל רגע ורגע יונקת מלכות הבן ממלכות האב ונשענת עליה. סמכותו של הבן כמלך היא סמכות המתחדשת באופן תמידי – בכל רגע נערך ה'פאל' – המשתה – ונמסרת המלוכה ביד הבן.

מעמדו של הבן מבוסס, אם כן, על שני הפכים הנישאים בו תמיד כאחד – היותו בעל שררה כשלעצמו מצד אחד, והיותו יונק את שררתו מאביו, מצד שני. מלכות הבן נתונה במתח פנימי תמידי המפרה ומרענן אותה, והופך אותה למלכות פלא, שכאמור מעידה על פלאו של מחוללה – הקב"ה – ועל יכולתו להוליד מתוכו דבר שנראה כאילו הוא עומד לעצמו.

המתח הפנימי שבא לידי ביטוי בדמותו של הבן מתוך השניות הקיימת בו מאפיין מאוד סוגיה אקטואלית – הפמיניזם – התביעה הנשית ל"מלוכה" ולחופש. יצירת האשה מן האיש היא יצירה של 'עצם מעצמו' ובכך גם סוד פלאה. מצד אחד האשה היא עצם העומד לעצמו והיא בעלת דמות מפותחת משלה. אך מצד שני ה'עצם' הזה יונק בכל רגע מן האיש ממנו נלקח ונבנה. כיום עובר הפמיניזם טלטלות ומהפכים – פעמים שהוא תובע את השוויון שבין האיש והאשה ופעמים שהוא תובע דווקא את השוני והיחודיות שבנשיות. סופו של הפמיניזם להתייצב במקום בו יוכל לכלול בקרבו דבר והפכו – עצמאות גמורה שהיא גם שייכת למעגל רחב יותר ונכללת בו.

פירוד האשה מן האיש ובנייתה לעצמה תואמת לא רק את מערכת היחסים הממשית שבין גברים ונשים. באופן רחב יותר אנו מביטים באנושות כולה, ותמציתה – עם ישראל – כ"זוגתו" של הקב"ה. כשם שהאשה נפרדה מן האיש והפכה להיות 'עצם מעצמו' – כך גם אנו. גם כאן אנו מוצאים מעין פמיניזם נשי ורצון של האנושות בעצמאות ובהגשמת דמותה. מאוד מורגש כיום הצורך בחופש ובעצמאות – של כל אדם באופן פרטי ושל החברה כולה. האווירה הציבורית המבוטאת על-ידי אמצעי הפרסום והתקשורת היא של תביעה גדולה לחופש, וחוסר השלמה עם כפייה ודיכוי. אמנם התביעה הזו עדיין בוסרית מאוד כיוון שאינה יכולה להכיל בתוכה את שני ההפכים כאחד – את המלוכה והחופש מצד אחד ואת היותה נולדת ממקור עליון יותר, מצד שני. על-כן היא זקוקה להבשלה ופיתות. האפשרות להכיל את שני הצדדים בו זמנית היא מורכבת ובעייתית ועלולה לנפילה, וכפי שנראה הדבר מופיע גם אצל בן המלך. אך

למרות זאת טמון בחוכבה של סוגיה זאת הפוטנציאל לגלות את עומק מלכותו של המלך המעניק לעולם את חייו, אשר מתגלים כעניין של חופש ועצמאות גמורה.

שרי מלוכה, דוכסים ושרים

ובודאי בכל פעם שהמלך עושה בְּאֵל הוא שמחה גדולה – אין זה המשתה הראשון הנערך בארמון המלוכה. מסירת המלכות ביד האדם היא שמחת היום השישי לבריאה, וחמישה ימי משתה ושמחה גדולה קודמים לה – שמחת שמים וארץ בהיבראם. שמחת ה'בְּאֵל' היא בעולם הנברא, בהאצלת ה' ממנו חוצה לַיְסוּד שמים וארץ, להקים ממלכה רחבה ומתוקנת שבה שמים וארץ, שמש וירח, יבשה וימים, חיה ועוף. חמישה ימי בריאה הם ימי משתה ושמחה ביקום ההולך ונרקם – אך שמחה גדולה מאוד היא ביום השישי, בו נאמר "נעשה אדם כצלמנו כדמותנו, וירדו בדגת הים ובעוף השמים..."⁷, ביום בו נברא האדם וניתן בראש הבריאה. ביום זה נחתם מעשה הבריאה ב"נחת רוח א-להית" – "והנה טוב מאוד" – ביטוי שאינו מופיע בכל יום מימי הבריאה האחרים, ולכן גם השמחה גדולה מאוד. ומדוע טוב מאוד? "טוב מאד זה יצר הרע"⁸ אומרים חז"ל, ואין הדברים סותרים כלל. אדרבה, אפשרות הנפילה מעידה על מעלת האדם. הלא "כל הגדול מחברו – יצרו גדול הימנו"⁹. אין חטא בין חיות היער ועופות השמים כיוון שאין יצר הרע ביניהם, וממילא אין בהם יכולת בחירה בין טוב ובין רע. אך האדם – בחירה בידו, מלוכה בידו, ובכוחו לפנות לטוב או לרע חלילה.

מי הם השותפים במשתה? כל השרי מלוכה וכל הדוכסים והשרים. גם הם בעלי מעמד בארמון המלוכה ונוטלים חלק בקביעת סדרי המציאות:

שרי המלוכה הם מלאכי מעלה שיש בידם שררה א-להית. המלאכים הם גם ביטוי לחיות הא-להית הפנימית של המציאות – "אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין ממונה עליו מלמעלה ושומר אותו שמכה אותו ואומר לו גדל"¹⁰.

דוכסים, הם אצילי בית המלוכה שאמנם אינם בעלי עמדה ושררה בפועל, אך משרים את אוירת בית המלוכה, גינוניו והליכותיו במציאות – הדוכסים הם משל לכוכבים ולמזלות, אשר כביכול מעמידים רקע ותנאים מקדימים להתנהלות המציאות בכללה. השמש והירח, למשל, קובעים את עונות השנה, את היום ואת הלילה, ובמסגרות הללו מתרחשים האירועים הפרטיים. מצב הכוכבים והמזלות ברקיע משפיע על אופי ההתרחשויות בארץ גם באופן פנימי יותר, וכמאמר

7. בראשית א כו

8. בראשית רבה פרשה ט ז

9. סוכה נ ע"א

10. זוהר השמטות רנא ע"א

הגמרא על מי שנולד במזל מאדים, שנוטה מטבעו לשפך דם – אך אופייה של ההשפעה הוא כאמור אופי של "רקע" ולא של התערבות ממשית. השרים הם ממשלת המלך שבפועל – "הרשות המבצעת" – והם משל לחוקי הטבע הממשיים – חוקי הכימיה, הביולוגיה והפיזיקה – המסגרות הקובעות את האופן המעשי של התנהלות המציאות לפרטי פרטיה. כל אלה – היו שמחים מאוד על המשתה.

וגם המדינה היו נהנים מזה שמוסר המלוכה לבנו בחייו, כי הוא כבוד גדול למלך. גם אנשי המדינה – הלא הם הבריאיה עצמה והטבע לכל גווניו – מצטרפים לשמחה בכבוד המלך, אשר נתעלית מלכותו בהמלכת בנו, והופכת סמכותו לנשיאות וסמכות על. השמחה היא, כמבואר, על עומק מלכות ה' המתגלית כאן, מלכות שהיא כה טבועה במציאות ומקיימת את מהלכה התמידי, עד שביכולתה להאציל מכוחה ולאפשר לאדם לנהל את העולם.

אך שמחה כפולה ומכופלת מזו היא שמחת העולם על שמלכו נבחר מתוכו. מלך כזה הוא "אחד משלנו" ומתוכנו, ראשון בין שווים. יותר מאשר מלך זהו "נסיך" – שהוא קרוב וחינני הרבה יותר, ומעורר פחות מורא. והנה, בעומק מסתבר ששמחת המציאות היא באמון המוענק לה בעצמה בהמלכת מלך מתוכה כי יכולה לנהל את חייה.

קאפְעליישׁ וקאמְעדיישׁ

ואולם אל השמחה הגדולה מתגנבת מתיחות סמויה.

מלכותו של הכן היא בעייתית עבור השרים והדוכסים. מי שגדל עימם בארמון כילד שעשועים, אותו הם פינקו, על ברכיהם הרכיבוהו, ואיתו שיחקו במשחקי נעורים – הופך להיות מלך עליהם. דווקא היותו ראשון בין שווים מעמידה אותו במתח עם ה'שווים' שסביבו. כשם שהאדם רודה בטבע ומושל בו, כך הוא נתון למרות חוקיו, סובב במערכותיו, ככול בגבולותיו – החיים והמוות – ויתירה מכך, עם היותו בן מלך הוא עלול למצוא את עצמו נמשך אחר התאוות וכוחות הגוף ומשועבד להם. מלכות האדם על הטבע מעמידה אותו במאבק מתמיד עימו לכל רבדיו – החיצוניים והפנימיים, המקיפים והפרטיים, כוחות הארץ, השמים והמלאכים – שרי מלכותו, שריו ודוכסיו. כאשר עולה משה למרום לקבל תורה, מבקשים המלאכים – 'שרי המלוכה' – לדחפו בטענת "מה לילוד אישה בינינו"¹¹, ולולא הקב"ה שסייעו, אינו יכול להם. אברהם חוזה בכוכבים –

ה'דוכסים' – שאינו מוליד, ושוב כביכול נצרך הקב"ה לשאת אותו מעלה ולומר לו "צא מאצטגנינות שלך. אין מזל לישראל"¹².

עם הטבע התחתון של העולם הזה, עם התאוות וכוחות הגוף – ה'שרים' – המאבק הוא הקשה ביותר. כוחות הטבע כולם מבקשים להמיט את האדם לבאר שחת ולזכות במלוכה בעצמם. מתוך כך הופכת הזכייה במלכות עבור הבן להיות משימה תמידית של התמודדות. מסירת המלוכה איננה חד פעמית – בכל רגע נדרש האדם לבחור מחדש ב'טוב ולהתרחק בכל כוחו מן הרע, ובכל רגע הוא נבחן על מעשיו אלו, ונידון – האמנם ראוי לר המלוכה.

המתחתות שבין הבן ובין השרים והדוכסים חבויה בין השיתין בסיפור גופא: "והיה שם כל מיני שמחה, קאפעלייש' וקאמעדייש' (מקהלות והצגות) וכיצא מזה כל מיני שמחה, הכל היה שם על המשתה". שמחת המשתה מבוטאת באופנים שונים שמבליטים את מורכבותה. כשם שהמשתה נחגג ב'קאפעלייש' – מקהלות – כך הוא נחגג גם ב'קאמעדייש' – הצגות. המקהלות מבטאות את השירה הכנה היוצאת מעומק הלב השמח במסירת המלוכה לבן, אך ההצגות נושאות אופי שונה. הצגות נערכות כאשר אי אפשר לגלות את מה שבאמת בפנימיותו של הלב. אז עוטים מסכה על הפנים, ומביעים רגשות שאינם אמיתיים כל צרכם. בהצגות הנערכות יש נימה דקה של ציניות, של קושי לחשוף את הרגשות האמיתיים ואת המרירות שהתגנבה בלב השרים והדוכסים על מה שהוא בעיניהם "ילד כי ימלוך", ואמנם מכאן גם הסכנה הגדולה האורבת לבן על כל צעד ושעל בעולמו, והזדקקותו לסיוע מגבוה, לעזרת ה' יתברך שיסייע בידו מול הקמים עליו להפילו.

נפילה מוכרחת

וכשנעשו שמחים מאוד – דווקא אז עמד המלך והודיע לבנו שהוא רואה שהוא עתיד לירד מן המלוכה. עכשיו? זה הזמן? בשיא השמחה? אולם המשתה מלא מפה לפה בחוגגים. התזמורת מנגנת. כוסות לחיים נמזגות בזו אחר זו. לקול החצוצרות נכנסים המלך ובנו. הקהל שואג ומריע וכולו מתוח לקראת הרגע הגדול – והנה מוציא המלך את שרביטו ומוסר אותו לבנו. מי יתאר את אושרו של האב, של הבן, של השרים ואנשי המדינה.

ודווקא עכשיו...

עם השרביט מוסר האב גם את מילותיו אל הבן – "קח, אבל דע לך שזה זמני, לא לתמיד, יום אחד יתמוטט הכל, ואתה תרד ממלכותך". כך? לעיני כולם, בשיא השיאים? האם לא היה המלך יכול לחכות לשעת כושר בתום האירוע ורק אז

לגלות לבנו את העתיד המר?! לולא היינו יודעים מיהו המלך – ה' יתברך – כמעט היינו חושבים שהאמירה הזו נועדה להרגיז בכוונתה.

ואולם המלך עצמו אינו נבהל מן הדברים, ואדרבה, מבקש גם מבנו – "בכך תראה שלא תהיה לך עצבות כשתרד מן המלוכה, רק תהיה בשמחה" – ובכל אופן הוא עצמו – המלך – איך שלא יהיה, יהיה בשמחה.

את נפילת בנו חוזה המלך בכוכבים. שוב הכוכבים, אלו אשר ביארנו כי הם משל לכוחות הטבע שיש בידם טענה כנגד האדם ו'מִשְׁרְתוֹ' החדשה, שאינה מוצדקת בעיניהם. הטבע מתמרמר על כך שמישהו מתוכו – האדם – הופך להיות שליט עליו.

מן הדבר הזה בעצמו נופל הבן. את הנפילה חוזה המלך בכוכבים, כיוון שעל-ידי הכוכבים באה הנפילה. הבן עתיד למעורר מפני היותו שייך לעולם הזה ולמתרחש בו. ישנו חלק בכך שאינו זוכר את הבית ממנו בא, את המקור הא-להי ממנו נברא. ומוכרח שכך יהיה – אחרת לא הייתה שייכות אמיתית של הבן אל מקום גידולו ומחייטו – העולם הזה. לכן גם יש מקום לטענה בפני הכוכבים והמלאכים על כך ש"לא מגיע לו" שיהיה מלך עליהם. מטענתם נופל האדם ביד כוחות הטבע המלפפים אותו.

בר בוד, שכחת המקור הא-להי איננה רק מתוך שייכותו של הבן אל טבע העולם הזה, אלא גם מתוך ההפך הגמור – מתוך הצורך להיות מלך על העולם הזה מוכרח הבן לשכוח את מקור הסמכות ממנה הוא יונק, אחרת לא יהיה מלך של ממש. רק כאשר תהיה נתונה כל תודעתו של האדם לכך שהוא בעל השררה על המתרחש בעולם הזה, אכן יוכל להיות כזה.

כך יוצא שמשני הצדדים ההפוכים הללו – הן מצד היות הבן חלק מן העולם הזה, והן מצד היותו מלך עליו – משניהם מוכרח הבן לשכוח את שורשו הא-להי. אולם, כמובן שברגע שיאמר הבן רק "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה"¹³, וישכח כי "ה' א-להיך הוא הנתן לך כח לעשות חיל", מיד ייפול ממעלתו וממלכותו שניתנה לו, וישוב להיות אדם ותו לא, כבראשונה. ואם כן יצאנו קרחים מכאן ומכאן – אין אפשרות אחרת אלא שישכח הבן את המקור ממנו בא, ואין אפשרות אחרת אלא שהשכחה הזאת תגרור נפילה מן המלוכה.

רק תהיה בשמחה

המצב נראה מבוי סתום ומתסכל. ואולם, המלך המוסר לבנו את המילים הקשות מוסר איתן גם את סוד התיקון – רק תהיה בשמחה. כעת, עם העברת השרביט הוא הזמן הראוי לכל זה – לצפיית הכשלון ולמסירת אפשרות התיקון,

מפני שעם מסירת המלכות נולדת גם אפשרות החטא והנפילה. העברת השרביט היא היא תחילת הנפילה מפני שהיא ראשית הניתוק בין האב ובנו, בין אבינו ובינינו. הענקת כוח הבחירה בין טוב ורע, סופה שעל ידה נופל הבן ממלכותו. לכן הרגע הזה הוא הרגע בו נולד החטא העתידי, והוא גם הרגע המצריך רפואה שתקדים את המכה – "תשובה קדמה לעולם". עיקר ושוורש התשובה הוא השמחה שאינה פוסקת גם בשעת הנפילה, והרפואה שבשמחה היא סוד עמוק.

"בכן תראה שלא תהיה לך עצבות". כשירד הבן ממדרגתו, מן הסתם יצטער בצערם של שלושה. בראש ובראשונה, יעצב על עצמו, כמובן – בן מלך שמוטל עתה באשפתות. כוחות הטבע עליהם מלך מעולם משכו אותו מטה, וכעת הם ששולטים בו. על זה אכן ראוי לומר "עבד כי ימלוך". אין הצער הזה אינטרס אישי, לו לא היה ראוי הבן להיות מלך בעצמו, לו היה מתנשא על הטבע מתוך רדיפת כבוד צרה גם לא היה מקום להצטער בנפילתו, אך כיוון שהוא באמת ראוי לתפקיד שהוטל על כתפיו גם כאב המפלה הוא אמיתי וצורב. "אוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם"¹⁴. אך לא רק על עצמו מבכה בן המלך הנופל, כי אם גם על כבוד המדינה אשר עד עתה הייתה ממשלתה ממשלת אֱלֹהִים, וכעת היא מורעלת מארסו של נחש, המדינה שהייתה מלאה כבוד ה', ועתה סובבת במעגלי הטבע חסרי התכלית והפשר. ומעל הכל, ומה שמוליד את כל השאר הוא צער הבן על כבוד אביו. כבודו של הבן הוא כבוד שושלת המלוכה, כבוד בית אבא, וכשלוך מלכותו עלול לעורר תהיות על טיבה של מלכות האב עצמה. עיקר צערו של הבן הוא על החלל שנפער במלכות האב גופא. צער הבן הוא צער השכינה.

ואולם, מעומק הנפילה צומחת ישועה עמוקה לאין ערוך. "רק תהיה בשמחה". ומדוע? מפני שכל נפילתך באה על ששכחת את בית אבא, שכחת מניין באת, והשמחה היא זיכרון מחודש של המקום הזה. כשתשמח, תשוב ותהיה אחוז בנקודת השורש ממנה נולדת, אחוז בהיותך בן מלך. כמו משה הנדרש על-ידי ה' בפני המלאכים "אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה"¹⁵, כך גם כאן, הסיבה לשמחה היא מפני ההכרה כי לאן שלא אפול, לעולם אשאר בן מלך¹⁶. השמחה היא התשובה אל המקום שטרם חטא, וממילא היא משיבה לאדם את האחריות וחופש הבחירה שניתנו בידו, בכך שהיא מעניקה לו את האפשרות שלא להיות כבול בחטאים שעשה. אפשרות הבחירה בין שמחה

14. ברכות ג"א

15. שבת פח ע"ב

16. "... וכמו ששמענו מהרבי מאיזביצא זצ"ל שכל נפש ישראל איך שנופל הוא נופל בחיקו של השי"ת" (פרי צדיק נשא אות טו).

ועצבות מחדשת ביד הבן את מלכותו ושלטתו על המציאות. כאן מתגלה ר' נחמן באמונה הגדולה שבו ובאופטימיות הסוחפת שלו – בסלילת הדרך אל השורש ה"מלכותי" של כל יהודי. דרכו של ר' נחמן לעורר את הנופלים, המיואשים והנדכאים לעודד את עצמם בנקודת היהדות שבהם, שגם אם עבר על האדם מה שעבר, לעולם ועד הוא בן מלך.

השמחה מושיבה את בן המלך על כס המלוכה שנית, משוחרר שוב מכבלי החטא וכבלי העולם הזה, ואילו העצבות היא היגרות אחר כל אלה. העצבות אינה תוצאת החטא, היא החטא בעצמו. אין בעצבות נטילת אחריות ויוזמה ואין בה עוז להנהיג את המציאות כפי רצון ה'. העצבות משועבדת ביד התנהלות הטבע הפראי על כל גסותו וגולמיותו. על-כן אמרו חסידים כי עיקר הפגם הוא בעצבות הנולדת מן החטא, אף יותר מן החטא עצמו.

אך סוד גדול עוד יותר מן השמחה הנתונה בידו של הבן הוא שמחתו של האב היודע כי יהיה איך שלא יהיה, אין למציאות אפשרות אמיתית להתנכר לא-להות ולהתנתק חלילה ממלכה הראשון. גם כל מרידותיה, מורדותיה וסיבוכיה כולם אחוזים במלכות ה' ומתחוללים בה.

'הלא כל נפילתך היא מפני ששכחת אותי' – אומר האב, המלך – 'אך בתוכך תישאר תמיד בן מלך, ומה שנפלת הוא כלפי חוץ בלבד, ושם אמנם הנפילה ראויה ונצרכת, שם באמת שכחת את בית אביך. אם כן, אם תיזכר בי, אם תזכור מי אתה באמת ותשמח, תשוב ותתקן גם את המציאות שכלפי חוץ, ואם כן טוב מאוד, ואז אשמח שמחה יתירה. אך גם אם תיפול לעצבות, הרי זה מפני ששכחת מניין באת, ועל-כן מה טוב שכאב הנפילה הצורב מאפשר לך את הזיכרון המחודש. ומה שאתה עצוב על המדינה ועל כבודי, הלא אני מעולם לא פסקתי ממלכותי, ולא עוד אלא שאני העליתיך לכסאך ואני הורדתיך כעת, והוא כבודי, שמה שאין בו זכרוני לא יעמוד'.

מנקודת המבט הא-להית השלמה, המציאות מתוקנת מכל צדדיה – ממעלותיה, כמו גם מנפילותיה. השמחה, המופיעה אצל הבן כאפשרית ונתונה לבחירה היא הכרח גמור בהשקפה הא-להית. השמחה היא הערך הא-להי ה"לכתחילאי" של המציאות, המקום שאין בו פגם וכולו מלא כבוד ה'. "עז וחדווה במקומו".

השמחה שלמרות הנפילה היא פתח הישועה, היא תשובה שקדמה לעולם – שמחת ה' במלכותו ושמחת שכנית ה' השורה בנו. השמחה היא הזיכרון המתוק כי אנו בני מלכים, ובכוחה להפך ברגע את המציאות לטוב – "ישועת ה' כהרף עין". השמחה נותנת בידינו את כל אושר המציאות והטוב הגנוז בה. גם כשנופלים אסור לשכוח את אבא.

ברוך שלא עשני גוי.